

שחיטה ללא צער בצדה *מעודכן

הימנעות מצער ב"ח אחר שחיטה שהוא ממעשינו

התפתחות תיעוש בעלי החיים

בעבר היו באים לשוחט עם התרנגולים ולקחום כשהם ללא רוח חיים. בקר היו שוחטים כאשר הוא שרוע קשור. ומתקרבים אליו רק אחר שכבר אין חשש שייבעט. כך שלא היה כל כך מקום להתחיל להניע ולפרק בעלי חיים בתווך הזמן שהם עדיין בהכרה ומרגישים¹. לא כן כיום, כאשר בכל בית מטבחיים נשחטים עשרות אלפים עופות ליום ומאות בהמות. לא אביא כאן את הזוועות שעוברות החיות אצל בעלי תעשיות הבשר עד להגעתן למסלולי השחיטה². אלא רק את שאחרי. (אישור לתחושתם בשלב זה במחקרים אשר הובאו בהערה³ ובמאמרי: "חיים אחרי השחיטה"): ברב ההכשרים, עד כה לא היתה הקפדה לדאוג שזמן המוות יהיה קצר ככל שאפשר, שלא יגרם חנק משאיפת דם כשמזיזים ותולים אותן בשרשרת הברזל על רגל אחורית אחת כשהן פעמים בהכרה⁴. שלא תחבוט עצמה מעויתות הראש באותו זמן. ובמקרים שעדיין חיה - הורגים אותה בחיתוכה במפרקתה⁴. ויש אפילו שוחטים המבקשים לעכב זאת קצת כדי למעט בסבלה. אילו שנתבלו גם חותכים ידן האחת, לסמנן. וזה הנוהל עד כה. משוחט אחד שמעתי אפילו על ישמעאלים שמתחילים בפירוקה בעודה מפרכסת. אף שזה אפילו מסוכן.

חיוב התורה

צער בעלי חיים לגר"א מן התורה כדבש"ס, כלשונו⁵: "דקי"ל כרבנן דצער ב"ח דאורייתא כרבנן וכמו דאוקים שם בגמ' כל אילו הברייתות בטעינה או כריה"ג ובפריקה... (מה שכתב "או כריה"ג בפריקה", לא שמסופק הוא בהלכה שכן זה כבר כתב. אלא שהעמדתן כריה"ג אפשרית לא פחות). **רעק"א⁶ לא כתב. אך למא"ד דאורייתא נקט דהוא מ: "עשה" ד"עזוב תעזוב".**

[לא אוכל שלא להזכיר את תפיסתי גבי שני "שרי התורה" אלו...לכן עד כה, בכל ההערות שהיו ושעדיין יש לי על איזה ממאמריהם - מניח אני כי צדקתם ארוכה היא מ"מקומי הקט"... וכהמקובל בידינו גבי רעק"א שקושיותיו - מאיש לא יתורצו...]

הגמרות אשר צער ב"ח דאורייתא, על הסדר שהביאן הגר"א: מסקנת הגמרא בב"מ לב':⁷ כרבנן וכתבי שמעון כמסק' רבא⁸. וכתב יהודה ורב בשבת⁹. הרמב"ם סתור מנקיטתו בפ"ג רוצח ה"ט לפכ"א שבת ה"ט. אך את פכ"ה הכ"ו שם לא הביא הגר"א, דליכא למשמע אי דאורייתא אי דרבנן. את השו"ע בס"י שה' ס' יט' כן הביא למרות שהעתיק רק את לשון הרמ' הניז'. ויתכן שהוא משום שנקיטת הב"י (ס"י ערב) שהוא מדאורייתא.

לרבן גמליאל בשבת קנד', ובהמשך נראה שגם לרבי יהודה במשנה ע"ז יג': הוא דרבנן. (הגר"א לא הזכירם. נראה לי שאין דרכו להביא שלא כהכרע).

מריהטא דגמרא (ע"ז יג'). גבי עיקור בהמה דמשוק ע"ז ליכא למשמע.

רש"י חולין לג'. יובא מיד

התוס' "עוקרין" ו"אמר אביי" בגמ' בע"ז יא'. ויג'. בהתאמה, דאורייתא. אך את שיטת הרמ' מפ"ט ע"ז הי"ד לא ניתן מכאן להוכיח, כנ"ל.

הרי"ף בדפיו לשבת ככח: (נא'). דאורייתא.

גם להרא"ש ב"מ פ"ב אות כט' הוא דאורייתא.

הנמוק"י בדפי הרי"ף לב"מ יז': ד"ה "משום צער ב"ח": "פסקו הגאונים ורב אלפס ז"ל... צער ב"ח דאורייתא..."

המרדכי בסוף פ"ב ב"מ ס' רסג' מצא כפסיקת רבי מאיר ד"צב"ח דאורייתא. אך בפ"ק דע"ז ס' תשצט': "נועל דלת בפניה כו' דצער בעלי חיים דרבנן". צ"ע.

הטור חו"מ ס' ערב' אות יא': "קיימא לן צער בעלי חיים דאורייתא".

השו"ע ניז' הב"י.

הרמ"א שם ס' ט': "...צער בעלי חיים דהוי דאורייתא".

מ: "הרוצה [ל][שי]אכ[ו]ל מבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית מבית השחיטה..."¹⁰ אין להוכיח שהוא מדרבנו, שכן חיתוך עם ה"חלף" אינו כואב (יעוי' מאמר 1 המובא בהערה 2, פ' יא' עמ' עה' למטה, תחת הכותרת: "כאב הנגרם בשחיטה". כמו"כ בפ' יב' שם, עמ' צב' תחת הכותרת: "שחיטה". ושם, תחת הכותרת: "למסקנת החוקרים הנ"ל". בפ' יד' עמ' קז' תחת הכותרת: "האם הבהמה סובלת כאב בזמן השחיטה" הראשון. במאמר 5 תחת הכותרת: introduction בתחילת עמ' 321 ובתחילת המאמר המובא בהערה 14). זאת ועוד: שאחר שכבר חתוך שם עצב הוואגוס, מסתבר שלא יוכל להעביר אינפורמציה של כאב למח. על כל פנים, לאור מסקנותינו: א. שצב"ח דאורייתא, ב. גם בשחיטה ולאחריה (כפי שיוסק), הרי שמוכרח שגם עצתם הייתה רק באופן שאין צער.

מרש"י שכתב משום שלא יתעכב בגלל ההפשטה משמע דאפילו הפשט בעודה חיה מותר. וצ"ע, דגם אי צב"ח דרבנו, בלא היתר היה אסור.

11 הנהלים המינימליים

לחתוך בשחיטה גם את 2 הוורידים ואפשר גם מעט בעיגוליות מימין ומשמאל¹².

ווידוא קילוח מירבי משניהם ולהמתין לחוסר הכרה טרם שחרורה וטרם בדיקת סימנים פיזית: גופה שמוט, לסת שמוטה והלשון רפויה. (במקרים שאין הלשון נראית זה יכול להיות מכליאתה בתא העקידה החשמלי. פותחים ורואים.)

במקרים שאין הקילוח מלא או שעורק נחסם (בלשון הרפואית: false aneurysm - "מפרצת מדומה"): אז אם שחוט הוושט לגמרי - אזי אפשר לחתכם שם מהצדדים. ואם לא, או שלא בטוח, על כל פנים אפשר לחתכם למטה מהשחיטה¹³ טרם שחרור ראשה (מהתאים העלעקטריים שישנם בארץ ובאירופה, שם ראשה מקובע).

בכל מקרה שהזרימה אינה מלאה וגם לא ניתן לחתוך עוד, (כמו בדרום אמריקה שם תאי העקידה מכניים ולא ניתן לתפוס שוב ראש הבהמה), יש להמתין לחוסר הכרתה שם. (זה יכול להמשך גם דקה או שתיים אך זה נצרך רק בחלק קטן מהשחיטות).

טרם התחלת הפירוק ווידוא "מוות": היינו שהעין אינה מגיבה בנגיעה בקרנית (העין). (אם ההקפדות הנ"ל נעשו - לא תהיה תגובה.)

בעופות חובה לשחוט גם 2 הוורידים. אחרי שניות אחדות תאבד ההכרה ותוך 15 שניות רפלקס קרנית לא יגיב¹⁴. (יש לציין שעדיין כ- 50% מהמח פעיל. אך 2 דקות ו- 1/4 מהשחיטה, 95% כבר לא פועל. אך עד כה לא נתברר לי המשמעות אחרי שרפלקס קרנית לא פועל.)

בלתי אפשרי שלא להביא כאן את רבי מנשה הקטן מאונגוואר אמשנה הלכות אשר ליבו אל צער בני האדם והחיות. ובאמצע תשובתו בלד ס' רלט' ז'ה': בקיצור כתב את נסיונו בשחיטה, שבשחיטה זו מיד נוזל הדם מהעורקים. ולפי הנשימות זורם עד אשר נגמר ומיד היא מתה. כהמסקנה המדעית כאן.

חיוב שמירת ה"נהלים"

בבהמות:

תוספת ה"עלות" מורכבת מ- 2 דברים:

1. עובד אחד אשר יוודא את זרימת הדם ויחתוך כשצריך ויוודא "חוסר הכרה". ועובד אחר שיוודא מוות לפני הכניסה ל"ליין".
2. המתנה של כמה שניות עד לוודוא חוסר הכרה. בתאי העקידה העלעקטריים היא ממילא שם כדקה וחצי אחר השחיטה התוספת תהי' זניחה. באותם מקומות יש גם חק "צב"ח, כך שבעיקרון הם מקפידים על זה. בתאים המכניים זה יכול להיות עניין של עוד חצי דקה לבהמה¹⁵, כך שתהיה תוספת בעלות העבודה. במדה שלא יתאפשר להמתין שם כנדרש גם התוספת תהיה קטנה יותר.

בעופות:

מאחר שמקפידים כיום לחתוך גם את העורקים הרי שהזמן הדרוש לעמידה על זה - לכאור' מועט.

בעסקי הבשר, תשולם כל עלות בסופו של דבר ע"י הקונים. כמו"כ, אפשרי גם שיופחתו רכישות הבקר ואיתם רווחי הסוחרים. במקביל אפשרי שיאכלו פחות בקר ויהיו אשר ימנעו מלאכל. האם מחוייבים אנחנו בבדיקות אילו ?

כאשר יש צורך בצב"ח נמצא מותר ונמצא אסור:

לטול כרבולת תרנגול מותר: רבי יוחנן: "הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבולתו ומסתרס מאליו"¹⁶. זהו מקור הפשוט ביותר להטור בפסקי התוס' לע"ז ¹⁷: "אין איסור אלא כשמצערה בלי ריוח".

לנחור (רבינו גרשום כריתות כ': "דרסה או עיקור". רש"י חולין פה': "חונקו" וערוך ערך "נחור": "דקירת הצואר כלומר עושה בו חור עד שתצא הנפש וכן בלשון ישמעאל"). או לעקור (רש"י: "הסימנים") גם חיה (לכאור' גם בהמה. חולין כח'). בכדי להפטר מכיסוי כאשר צריך לדם אפילו לצבע (שם), מותר: תניא "השוחט וצריך לדם... כיצד יעשה או נוחרו או עוקרו... רב דימי אמר צא טרוף... רבין אמר צא נחור" (פה':). למותר להביא את "מצודת דוד" להרדב"ו מצוה רב' בכדי להבין שמצערים אילו מן השחיטה.

הרמב"ם פ"ט ע"ז ה"ו הטור והשו"ע יו"ד קנ"א ס' א', הביאו את האפשרות למכור פסולים (חסרים) לעובד כוכבים מדברי רבי יהודה לקטוע אצבע התרנגול משנה ע"ז יג': הסמ"ג לאוין מה' לא הביאו.

"עיקור" (עיקור וחיתוך הגידים שעל הפרסות ¹⁸) אסור: משום צעב"ח, ע"ז יג'. (על קנסם את הנו"נ בשוק ע"ז ועל הפס' ביהושע - נביא בהמשך כאן). אכן אסר רבי פנחס בן יאיר על רבי לעקר הפרדות הגם שלא היה שום פתרון להיזקן ¹⁹.

(את איסור "עיקור שיש בה טריפה..." אשר בברייתא ע"ז יא'. פירש רש"י: "אסור לגרום לבהמות טריפות בידים". אך מאחר שרק בטהורה דובר, הבינו התוס' שלא ב"כל תשחית" דובר, שכן לכל הבהמות נוגע. אלא באיסור אכילה וככתוספתא שבת פ"ח ה"י. באותו אופן מובן שגם בצב"ח לא דיברו שם.)

"אבר ובשר המדולדלין" (שתלושין ומעורין במקצת, רש"י) לא מיועדים לחתכם ממנה להאכיל לכלבים "כיון דאיכא צער בעלי חיים". לכן, כאשר מונחים בחלון חוצצים הטומאה (ב"ב כ').

היתר "עיקור" לכבוד מלך ונשיא:

או מדחיית כבודם, שהוא כבוד "כל ישראל", את האיסור כ"כבוד רבים" ²⁰ (וכך הבין הנוב"י מהדו"ב יו"ד שאלה י'. אך דל מהכי שגדר זה ישאירנו בשאלה "מי גילה רז זה לבני ?", גם ישאירנו בסתירה לפסקי התוס' הניז' כפי שנשאר הנוב"י עצמו. כמו"כ גם לגמ' ד"הרוצה שיסרס תרנגול...". וגם אי נימא שניתן ה"עשה" דצב"ח (לרעק"א הניז') רק עד לרמת צורך זו - הרי שמ"שאלה קמא" לא יצאנו. וידון בהערה ²²).

או מפני שקל יותר לדחות האיסור מכבודם, מאחר שכבר כתוב עיקור בנביא ²¹,

אך המסתבר יותר (מאחר שלא ניתן להסתמך על פסוק בנביא אשר ככלל: "דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" (גדה כג'. חגיגה י': ובבב' כ:)). וגם לא על מה שהותר הדבר כבר ב"הוראת שעה", שכן היה הוא לאותה מלחמה), שב"עקירת דבר מה"ת" אתי לך ²². וכהתרתם לקנוס בזה את אשר נושא ונותן בשוק עבודת כוכבים (ע"ז יג'). ואף שמהגמ' משמע דהוא מהפס' ביהושע - הבינו התוס' ד"ה "אמר": דאין זה מן הדין ונצרך ל"עקירה" (הפס', יש לומר שהובא רק כאסמכתא). הבנתם זו תיישב לנו את שאר הקנסות: קציצות יד (ד"מרים יד", סנהדר' נח': רוצח, כז'. ומכניס ידו, גדה יג'): המתות (כד"מכין ועונשין שלא מן הדין", סנהדר' מו'. ויבמות צ': כאשר הדין הוא: "אלה המצוות" ויקרא כז' פס' לד', אשר ממנו גם נביא לא רשאי לחדש כבמגילה ב': וכדברי התוס' הניז') וגם את ההריגה ב"הכנסה לכיפה" (רוצח ואוכל איסור כרת שלש פעמים, משניות סנהדר' פא'): אשר אמנם אינה ב"רוצח" (סנהדר' עז'. וכדמשמע במשנה) אך מן הדין אסורה (לא גרע ממסלק סולם שהביא הרמ' פ"ג רוצח הי"א מדמשמע בגמ' שם עז': מלשון "פטור"). יעוי' גם הערה ²³.

לסגירת בהמות שם לקנס. למי ש"הקדיש והעריך והחריים בזה"ז" (ע"ז שם ויומא סו'), אף שממושך וכבד סבלו, לא חקרתי התהליך לידע אם נצרכה לזה "עקירה" כל"עיקור" הניז'. אך מהמדרכי (פ"ק דע"ז תשצ"ט הניז') משמע שכן. ל"בל תשחית" ולהפסד בעליהן - נראה שלא נצרכו, שכן אסורין בהנאה. לסקילת בהמות משום תקלה וחיוב הנסקלים, כשוורין דמעלייא (אשר נתערב במ שור הנסקל, סנהדר' פ'). לרבנן ולנוספים נצרכו (לא גרע צער סקילה מ"עיקור"). גם ל"בל תשחית" ולהפסד בעליהן - לכאור' נצרכו, שכן ניסקלים השאר רק משום התקלה. להמתת זבחים (זבחים ע'), תלוי איך המיתום: אם בנחירה, לא נצרכו ל"עקירה". ל"בל תשחית" ולהפסד בעליהן - לכאור' כנ"ל.

להכנסת בהמות לכיפה משום תקלה לרבי יהודה, כהשוורין הניז' וכ"פסח שלא קרב בראשון" (יומא סו'), נראה של"עקירה" לא נצרך (דלדיד' צב"ח דרבנן, כדיובא בהמשך. ונראה שלזאת התיר צער מתמשך אפילו ל"תקלה"). ל"בל תשחית" ולהפסד בעליהן - לכאור' נצרך כנ"ל.

מכאן גם לכפיה לדין (מו"ק טז'). הגענו ואפילו ל"הפקר בי"ד". ואף שמקורם בנ"ך (דלא כ"הזמנה", "קביעת זמן" ו"לישנא בישא" אשר מן התורה. מו"ק טז'). ולרבי אליעזר (גיטין לו'): מדרשה - לא משמע ד"דין התורה" הוא. ומד"מדברי קבלה"... הרי לא ילפינן (ב"ק ב': ניז'), אלא רק את התושבע"פ אשר נמצאת שם ואשר הובאה בספרי תושבע"פ. הרי שהוא כשאר תקנותיהם לעקור דבר מן התורה, וכפי שאכן הרמ"א (חו"מ סי' ב') כהרמ" (פכ"ד סנהדר' ה') הכניסוהו שם. ואולי אפילו ל"יחלוקין" ד"שניים אוהזין" אשר לרב אינה של שניהם נצרכים לה. ומשם לשאר הכרעות שכיו"ב. ואפילו לברכה על ה"הלל" דר"ת, למא"ד "ברכה שאינה צריכה" מה"ת. (הרמ"א פ"א ברכות ה"ט"ו דלא כהתוס' ר"ה לג'. ד"ה "הא", אשר לדיד' הוא דרבנן וצריך בי"ד גדול מהם, וליתא.)

אז מה הדין:

צער שאינו נצרך, חובה עלינו להיבטל, ליבטל ולעבוד בכדי להפסיק "עשה" ד"עזוב תעזוב", רעק"א הניז'.

עבודה, כאב ואפילו המתות מהתרבות האנושית (כלן זריזות, ללא כאבים אקוטיים), כשנצרך

- לא נאסר. עכ"פ מחוייבין למעט

יעדתם לנו התורה לשלוט בהם כשליטים (בראשית א' פס' כו', ואונקלוס (רישום תושבע"פ הראשון: מגילה ג'. מנחמיה ח' פס' ה')) ולעבוד (ילקוט פר' א' רמז טו'). ו"לא גרע" מעצמנו ומילדנו בני אנוש, אשר עוברים מאמצים מחלות וכאב. ואפילו רק בכדי לייפותם, הן בידיעתם ובהסכמתם והן שלא: עושים אפילו חורים לעגילים לתינוקות מקדמא דנא. כן חיתוך כרבולת (אשר סחוס הוא כמו אוזן. והוא צורך, דלא בכדי החזיקו תרנגולים. היה זה פרנסה) ואפילו נחירה (דקירת הצואר בסכין חד אולי אינו אקוטי. כאשר היו צריכים הדם. "עקירת הסימנים" אינני יודע היאך עשו). אבל כאשר יש צורך ממשי בהריגה ולא בדם - עושים דווקא בשחיטה (מהמשנה ב"ק ע'. ובגמ' עא': משמע שלרפואה ולכלבים - שוחטים. וידוקדק בזה בהמשך).

כשלא נצרך - אסור (הראיות הבאתי מסדר שהביא ר' מנשה הקטן מאונגוואר ב"משנה הלכות" ח"י סי' פב') לרעק"א: "עשה" הניז'.

בתוספותיו למשנה: (חולין פ"ה משנ' ג' אות כג) גבי שוחט ונתנבלה בידו והנוחר והמעקר, דמשום אותו וא"ב פטור, הורה דמ"מ איסורא עבד משום צעב"ח ומשום לתא דבל תשחית. ("לתא": אף שבשיגרא דלישנא דש"ס הוא "המשך" או "חיבור", לרש"י ב"מ קו'. ולערוך הוא "מזל". ובפשטות הכוונה לאיסור.) ב"השוחט מן הצדדין שחיתתו כשרה" כתב רש"י (חולין יט': ד"ה: "שחיתתו") דזה אפילו לכתחילה.

הר"ן (ה': בדפי הרי"ף) תמה על דבריו הן מהחשש דשבירת המפרקת והן מדיש בזה צעב"ח. ולמרות שאפשר שכוון רש"י דלאכילה שרי לכתחילה, אבל מאחר שכבר ראינו (סוף ס' ד"חיוב התורה") שלדיד' משמע דאפילו להפשיט מותר - צריך לי עיון בשיטתו.

הר"י נ' מיגש גבי "האבר והבשר המדולדלין" (ב"ב כ'. הניז') אשר אין הבהמה מיועדת לשחיטה מחמת שהיא טמאה ולא למכור לנכרי מאחר שכחושה, מדייק הוא שסיבת חציצתם מאשר גם לשחטה לכלבים לא אפשר. (והיו שם כלבים, שכן ציינו האיסור לחתכם להם) וזאת, רק אם אכן הריגה לצורך כלבים, אפילו שחיטה - צער ב"ת. הא דבמהשנה ב"ק ע'. ובגמ' עא': הניז' משמע שלרפואה ולכלבים שוחטים - אכן כבר הוכח שכשבכל אופן נצרך (ללא כאב אקוטי) - מותר.

ספר האשכול לרבי אברהם ב"ר יצחק אב"ד מנרבונא: משאלת רבי לר' פנחס בן יאיר אחר שכבר פסק איסור צב"ח: "קטלנא להו?" - הרי שבהריגה אין צב"ח. אני הייתי מוסיף שגם מתשובתו: "איכא בל תשחית" הרי שצב"ח - אין.

אלא, שאף אחד לא אמר באיזו הריגה דברו. וכבר הוסק לן שהריגה, כפי הצורך - מצד צב"ח ליתא. **הנוב"י** (מהדו"ק יו"ד תח' תשו' פג' ומהדו"ב יו"ד תשו' י' ד"ה "ואמנם") אמנם דייק כדיוק האשכול. אך למעשה במהדו"ק חזר בו מהיתרו את ה"כיפה", מאחר שבאמת אסר רבי פנחס בן יאיר הצער אף שהיה היזק לרבים. ובמהדו"ב לא התיר צידת "חיות טרף" אלא לפרנסה. וכבר הוכח שכשנצרך הדבר, באופן מהיר וללא כאב אקוטי מותר. (בשחיטה לא יכול היה להרגם. אכן ירי בראש נחשב אצל חוקרי השחיטה ושאר ההמתות, קל ביותר. יעו"ב במחקרים המובאים הער' ¹.) חושבני שגם ה"משנה הלכות" (שם) כך הבינו.

עבודת הגרשוני (ס' יג') שילש הוכחותיו להוכיח שבהריגתה אין איסור צב"ח בכלל:

- א. שכן בהריגת ישראל יש ילפותא לברור לו מיתה קלה, מ"ואהבת לרעך כמוך". והרי חיה אינה "אחיך".
- ב. מהסוג' דרפב"י.
- ג. משאלת רב כהנא בדיינו במקור מקום השחיטה (חולין כז'): "...מנין שאין השחיטה מהאזון באופן שיקרע עד "דם הנפש" הנצרך בשחיטה? ואי הוי שיש לברור לחיות "מיתה יפה" איך עלה בדעת רב כהנא אופן זה?

לענ"ד גם אם כלפי אדם יש ילפותא לברור לו מיתה יפה, וכלפי חיה אין, אין זה מבטל מצווה קיימת: צב"ח! ובכלל, אחר שאין חיוב צב"ח לאדם, לא ה' שום חיוב למנעו מיסורים אילולי הילפותא ד"ואהבת". אבל לבעלי חיים יש.

מהסוג' דרבי פנחס בן יאיר כבר הוכח שאין להוכיח!

ול"שקלא וטריא" דרב כהנא: ממתי סותרים ל"לימוד" מדין אחר? כל מהותא של הילפותא לעמוד על מה שהתורה צוותה. מה שייך לערבב דין אחר בתוכה? אי הוי שהיו סותרים לימודיה מדינים אחרים לא היה לא עומר ולא פסח קרבים בשבת ולא יוה"כ. תפילין לא היו "פאר" להדחות מפני אבולות. שמירת המת לא היה פוטרת או אוסרת קיום מצוות. וק"ש לא היתה דוחה ת"ת.

צער של "ניתוח" (כאב אקוטי) ללא הרדמה - אסור.

"עיקור" - ליהושע הותר ב"הורעת שעה". הרי שללא כן - לא הותר אפילו לצורך מלחמה (פיקוח נפש לגמרי. גם להוראת רבי פנחס בן יאיר התייחסו כל הפוסקים אשר יובאו כ"דינא"). היינו: שאין היתר אלא אם יעקרו דבר מ"ה. וגם אז, יש להניח שיחזרו יום אחד מעקירתם. וכפי שעד כה לא עקרו יותר מאשר ל"כבוד ישראל". רבי יהודה שפסק לקטוע אצבע התרגול נראה שלא חשש לצב"ח דאורייתא. (כך ראינו גם במשנה סנהד' ובגמ' פ'. גם במשנה יומא סב'. והנה גם הנוב"י מהדו"ק יו"ד תש' פב' ד"ה "מ"ש" כך הבינו מסוג' דסנהדר'.) אך הרמ' הטושו"ע אשר בעניין "לפני עוור" נקטוהו - הקטיעה לא אמרו לעשות כדבריו, אלא רק שבדיעבד תועיל פסילות. והטושו"ע אף את המושג "חסר" השמיטו. ולכאור' משמע דאף שיועיל אינו מותר לעשות.

הרי שלטלטל ולתלות בהמות שחוטות על רגל אחת בשרשרת ברזל, דבר הגורם גם שאיפת הדם וחנק, (גם אם אינו אקוטי) אסור בעודה בהכרה.

ובהמה אשר וורידיה לא נחתכו היטב או שנחסמו ב"מפרצת מדומה" (זה קורה ומזוהה עוד לפני תלייתה), אזי להעבירה לתלייה ולדקירת המפרקת (אקוטי), או לחיתוך זרועה (כמו"כ) הרי שאין היתר, כל עוד לא יעקרו דבר מה"ת" ²³. ומעתה, הטענה שהמתנת בית המטבחים תעלה את מחיר הבשר אינה רלוונטית יותר.

עד כאן תורף ההלכה

אשר לא באה למעט בחיובה, לא לפני השחיטה, לא בדגים ולא בשאר בע"ח

וכך נהגו צדיקים

אסור לנגוע לרעה, אפילו בבעל חיים:

ממעשה דרבי, אשר לא זו בלבד שדיבר הוא עם עגל שהכניס ראשו בבגדו ובכה, גם הורה שלא לסלק גורי חולדה מביתו²⁴. במעשיות מהאר"י ז"ל: בחכם אחד שהאר"י ז"ל ראה במצחו עוון צער ב"ח ומצא שאשתו לא הייתה נותנת אוכל לתרנגולים והניחתם לאכול מהאשפה²⁵, ובאחד שנענש במיתת בנים בגלל שאשתו הוציאה את הסל שעליו עלו במעלה²⁶ ושצווה על תלמידיו שלא להרוג אפילו כינה²⁷ ואת צוואת רבי יהודה החסיד²⁸ שלא לגדל אפרוחים שכן קשה לעמוד על המשמר שלא י'ה'ה להם צער, ואת הפלא יועץ²⁶ שלא טוב לגדל עופות... כי מזונותיו עליו וקשה ענשם, ואת ספר חסידים²⁸ שאם יעשה צער לבהמה על חנם, כמו שמשים עליה משאוי יותר מאשר יכולה לשאת, ומכה אותה ואינה יכולה ללכת, עתיד ליתן את הדין ושו"ת יהודה יעלה שרבים נזהרו שלא לשחוט בר"ה שיש גם בזה מעט צער לבהמה ובימי הדין לא נכון לצער כלל שום בריה, אוסיף כאן גם עובדה מתמיהה: אסור אצל בני אשכנז (לא ליטא) לילדים לנגוע בחיות טמאות מפני שזה "משכח תלמודו". והרי רק האוכל ממה שאכל עכבר או חתול משכח! לאור הנ"ל נראה יותר שמ"צער ב"ח" זה הגיע.

בשחיטה עצמה:

בשחיטה עם הרב הגאון רבי אברהם רובין שליט"א: ארבעים ושתיים שנה בשחיטה והוא עדיין נוהג כפי שנהגו בכל הדורות: לא נגעו בבהמה עד אשר תצא נפשה. וכך ממשיך הוא לנהוג ללא שום שינוי מאשר עשו בכל הדורות. אשריהם ישראל. אכן כל מי שדיברתי עמו שהכיר בילדותו שחיטה מקרוב, זוכר שתמיד חיכו לסיום הפרכוס לפני התליה והבדיקות.

וכעת הרב הגאון רבי בניהו מחפוד שליט"א, אשר איתו דנתי באופן המעשי כמעט מתחילת כתיבת מאמר זה, הצליח כעת לשכנע את בית המטבחים בצ'ילה להסכים לו לוודא את הנהלים למניעת הצער בשחיטת כבשים שם. אשריהו...

גם מלשכת הראשון לציון שלחו לי מייל אודות ישיבה בלשכת הרבנות הראשית למעט הצער לפני השחיטה ולאחריה. אשריהם...

דין

מאחר שברור שמי שיתעלל בבני אדם, בין שהמעשה אסור ב"אזהרת התורה", בין מ"פשטא דקרא", בין מ"דרשה" ואפילו אם לא נתפרש בו שום איסור, ואפילו בגרמא הרחוקה ביותר, לא ישכח ולא יזנח מעשהו מלפני "לא ישא פנים ולא יקח שוחד" (דברים י' יז') ומאחר שחיות מבחינת חיותם וממילא גם צערם כשל בני אדם (מו"נ ח"ג פ' מח', אחר שמסקנא דצב"ח דאורייתא) ובפרט שהיום אפשר בקלות למנוע חיתוכה בעודה חיה ובעלות מזערית ביחס לסבלה - הרי שהחיתוכה והגורם לחתכה, לא ימלטו ולא יכחדו מלצדק מעשיהם. כל שנותר להם - לתלות עצמן על העץ ד"אחטא ואשוב"...

ישועה

מילת המפתח לכל ישועתנו מאת ה', מהי אם לא: "ה ג י נ ו ת" ? החל מהגינות עם "בני ביתו" כלם, משפחתנו, מורינו רבנינו וכל ישראל ואפילו עם הגויים (יעו"י בהלכה). אם נתחיל ב"חיות" - אולי נשתפר בהגינות עם בני אדם... והמשך ב"בן אדם למקום": בכל תרי"ג... אבל בתלמוד - הרי צר הדף מלהכיל ישועותיו... ואפילו בדבר פעוט, כמו "מיני צבעונין ומיני תכשיטין של נשים שמפתיים את בני אדם להרהר עבירה (לשון הילקוט בראשית רמז מד') אם תיראנה הנשים היאך נזהרים בעליהן בצער כל בריה... גם הן תמעטנה באותם דברים וימעט הצער ובלבול המוחין ותתעצם התורה בנו.

הקפדה על צערם - מבחן אישיות

מבחנם של משה רבינו כדוד המלך להושיע את ישראל ברעיית צאן יפה וברחמים (שהרכיב את הגדי העיף על כתיפו. שמו"ר פר' ב' אות ב' ממדרש שו"ח"ט מזמור עח' ילקוט רמז קסט' ובתהלים ר' תתכג').

אי הקפדה – לקיות בשלש מידות

מעבר לאשר רחוקים המגדלים להתנהג עם החיות חסרי הישע אשר תחת ידיהם בהתנהגות הראויה לבר-ישראל (כפי שראינו ממש רבינו), הרי שמרגע לידתם בידי האדם, מקבלים הם את המינימום הדרוש בכדי שיוכלו ליהפך למזוננו. בהריגתם באכזריות בסוף חייהם, נפגשות שלש מידות: אכזריות, חוסר הוגנות ותשלום "רעה תחת טובה" (המובא בב"ק צ"ב:). יעו"ב בדברי המו"נ הניז' ודומה לזה ימצא גם בדבריהם של הרדב"ז בספרו "מצודת דוד" במצו' קפט', החינוך במצ' תנב' וה"משנה הלכה" ח"ד ס' רלט' ד"ה: "וגדולה מזו הקפידה" גבי האוכל אבר מן החי.

יש להעיר: ברשב"ם (ב"ב ע"ג:) גבי "עתידין ישראל ליתן עליהן את הדין", אין מדובר בפיטום אווזים.

ועוד "קוריוז"

כאשר התחלתי לעבוד על המאמר, שאלתי כמה וכמה: מה טעם לא מקפידים להמתין אחר השחיטה עד שתצא נפשה?

התשובה הייתה אחת ולא שמעתי מי שפקפק בזה (להוציא גאון עצום אחד): אין הרגשה אחר השחיטה. ואף שאין בין "שחטה" ל"לא שחטה" אלא "רב קנה ושוט", ובעוף רק אחד מהן. בהמשך נשלחתי גם לאחד מגדולי הפוסקים אשר מהכולל שלו הודיעוני שישלח לי ה"מקורות" לזה. גם לאחר 6 טלפונים שהרמתי ועד היום לא הגיעני דבר. ובדומה לזה כבר מצאתי מי שכתב שלדגים ולחרקים אין "תופעה נפשית" (כוונתו ל"תודעה"). אף שעדיין לא קיים שום מבחן ל"תודעה" של חיות מעבר לדין התורה ד"צער בעלי חיים".

הראו לי במחילה מכבוד תורתכם, גר"א, רעק"א, נוב"י, ש"ך מג"א או מ"ב... אשר יצהירו דבר אשר לא בדקוהו באיזה אופן...

צינונים והערות:

1. "השחיטה וצער בעלי חיים", הרב ישראל מאיר לוינגר שליט"א (רב הקהל האורטוד' בבול, מ"מ רב מינכן. מח"ס: "מאור למסכתות חולין, בכורות ושחיטת קדשים", מדריך להלכות טרפות ו"מזון כשר מן החי" דוקטורט ראשון: בעניין כוונת הגוים לאסור את השחיטה. השני: בעניין הטרנסמיטרים במערכת העצבים), ירושלים תשס"ד.
2. Physiological insights into shechita s.d.rosen.
3. Complications during shechita and halal slaughter without stunning in cattle NG Gregory*†, M von Wenzlawowicz‡, K von Holleben‡, HR Fielding†, TJ Gibson, L Mirabito§ and R Kolesar.
4. welfare of calves - 1. Investigations into some Aspects of Calf Slaughter M. H. Anil, J. L. McKinstry, S. B. Wotton & N.G.Gregory*
5. Indicators used in livestock to assess unconsciousness after stunning: a review M. T. W. Verhoeven^{1,2†}, M. A. Gerritzen¹, L. J. Hellebrekers³ and B. Kemp²
6. מאמר מדעי מקיף

בעברית ניתן להשיג אצלינו

2. מאילו כתבתי בתחילת מאמרי הראשון: "מניעת צב"ח בתעשיות הבקר", בנוגע לתיעוש בעלי החיים בעודם בהכרה.
3. משיחותי עם מזכיר וועדת השחיטה של אחד מההכשרים הגדולים בארץ, כמו"כ עם עוזרו של רב והרב בהכשר גדול אחר. (אין עניין לנקוב בשמותם של כל הנ"ל, שכן יכול כל אחד לבדוק בעצמו את העניין אצל איזה שוחט או רב המתמצאים בזה). ד"ר שאול פוצי: השירותים הווטרינריים ובריאות המקנה במשרד החקלאות מאשר שזה המצב. בין שאר מקרי הזוועה סיפר לי על עגל אשר אחרי השחיטה קם והלך ועם מכות נסו להפילו ולהחזירו. גם אחד מהרבנים הנזכרים סיפר לי על עגל שקם אחרי השחיטה. מציאויות אילו נובעות מאי תשומת לב מספקת למניעת צער ב"ח. בנוגע לשאיפת דם לקנה הנשימה אפשר לראות במאמר מס' 3 המובא בהערה 1. כמו"כ במאמר של ד"ר ש. פוצי הניז': "עקרונות הדימום בביצוע שחיטה כשרה בבקר" (באתר משרד החקלאות) ובמאמרי החדש: "חיים אחרי השחיטה".
4. אחד מהרבנים העומדים בראש אחד ההכשרים הגדולים הרוצה בעילום שמו, ישב עמי והסביר לי את כל התהליכים בבתי המטבחים לסוגיהם. כמו"כ הסביר לי גם שוחט כ-40 שנה, אשר פגשתי באקראי בנסיעה.

- הוא גם סיפר שמורה הוא לעכב חיתוך המפרקת. גם הרה"ג הרב רובין שליט"א לא מאפשר פעולה זו בשום אופן. את חיתוך היד מאותו שוחט שמעתי.
5. חו"מ סי' ערב ס"ק יא.
6. אף שבגנזיו לב"מ. הסביר את שאלת הגמ' (לב' :) למא"ד צער ב"ח דאורייתא מהברייתא ד"טעונה יין אסור", מחיוב צער ב"ח ב"עשה" - נקיטתי אין שם.
7. לקראת סוף הסוגי' כשכבר הועמדה הברייתא ד"היתה טעונה יין אסור" ב"טעינה", שואלת היא שהרי התורה דיברה על "פריקה" ! ומנתקת היא אותה מהסוגי' לטובת "צער ב"ח דאורייתא. וכמסקנתה בסוף השקלא וטריא הראשונה.
8. שם, עמ' א'
9. קכח': דבהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה... ד"צער ב"ח דאורייתא ואתי דאורייתא ודחי דרבנן".
10. חולין לג'. וקכ"א':
11. הנהלים בארה"ב ובאירופה להמתת בהמות. ובאתר: "השירותים הווטרינריים ובריאות המקנה - משרד החקלאות" שם: "צער בעלי חיים" "שיפור רווחת בהמות בבתי מטבחים". ושם: "עקרונות הדימום בביצוע שחיטה כשרה בבקר".
12. בחיתוך חזיתי לצוואר אמורים להחתך גם העורקים. שכן במקום השחיטה (מתחת לטבעת הגדולה) נמצאת הוושט מאחורי הקנה (יעו"ל "ספר טמוני חול" להר" יעקב דוד לאך עמ' 46 תמונה 27. 3-ג ועמ' 48 תמונה 29. 3-א-ד. דלא כבתרשימים המובאים במחקר, שם היא מימין לקנה פנימה, מאחר ששם זה היכן שדוקרים הגויים את העורקים בהמתת בהמותיהם וזה הרבה מתחת למקום השחיטה). כשיש לחשוש מנגיעת הסכין בחוליה, אפשר לחתוך בעיגוליות. הצעתי זאת לפני הרב ד"ר לוינגר ואמר שאפשר לנסות. אצל הרה"ג הרב מחפוד שליט"א עושים כן ומסתבר שגם אצל אחרים.
13. הצעתי זאת לפני הרב ד"ר לוינגר ואמר שאפשר לנסות.
14. **Behavioural responses of poultry during kosher slaughter and their implications for the birds' welfare** J. L. Barnett, G. M. Cronin, P.C.Scott. (בהמשך)
- המאמר מובא שבזמן זה רק 50% מפעילות המח מפסיקה ו- 95% רק לאחר 136 שניות. אך "הכרה" לא מסתבר שתהיה קיימת אז. במאמר 5 בהע' 2 תחת הכותרת "time and duration", ראשית עמ' 322, כתוב שאחר חיתוך ה"קרוטידים" כבשים ועופות מאבדים פעילות מה ספונטנית בין 14-23 שניות. גם שם משמע שמוות יגיע רק אחר זמן ארוך יותר. אך מאחר שמסקנת המאמר שאחרי 15 שניות רפלקס קרנית כבר אינו פועל, סמכתי לעת עתה על מסקנתו המקובלת.
15. מדברי אותו רב החפץ בעילום שמו ושם הכשרו, לעת עתה.
16. שבת קי':
17. פ"א אות יא'
18. רש"י ע"ז יא'. ד"ה: "עוקרין" כדאמר בגמ' שם ובד' יג'. דלא כב"הקדיש והחרים והעריך בזה"ז" דעקירתם בכיפה, שם. וביומא סו'. מחלוקת תנאים ב"פסח שלא קרב בראשון...".
19. חולין ז':
20. תוס' ע"ז יא'. ד"ה "עוקרין" ותוס' ב"מ שם ד"ה "מדברין" בתירוצם הראשון.
21. כדברי התוס' בתירוצם השני בב"מ לב': ד"ה: "מדברין", אשר מביאים את הפס' אשר התיר את עיקור הסוסים במלחמת יהושע מהוראת ה' (פ' יא' פס' ו').
22. בע"ז יג'. ד"ה "אמר" הסיקו התוס' שלא רק הוראת שעה (כעיקור הסוסים במלחמת יהושע הניז') מתירה דברי תורה, אלא גם חכמים מתירים מטעמים (כהשאת אישה עפ"י עד אחד). וכך קנסו גם את הנו"נ בשוק עבודת כוכבים. באור הדבר: שבכל מצוות התורה אין דרך להתיר ללא פס', דרשה או ילפותא כדרך תושבע"פ. כן גם בצב"ח. ומאחר שקנס זה אינו מה"ת הרי שרק בעקירתם התירו זאת. מאחר שב"כבוד מלך ונשיא" לא נמצא, לא פס', לא דרשה... להתיר עקירת הסוסים, אבל משמעות הרכיבה על סוסו של מלך ה' זלזול בכבוד ישראל, וזה חילול שם שמים ח"ו, הרי שלכזאת עקרינן וכתאור התוס' ל"עקירה" אשר היתה אצל אליהו בהר הכרמל (יבמות צ': ד"ה: "ולגמר" וסנהדרין פט': ד"ה: "אליהו"): ש"יתקדש שמו של הקב"ה ברבים" וכתאורו של הרמ"ג"כ (פ"ב ממרים ה"ד): "כדי להחזיר רבים לדת". ומזה היו עוקרין את הסוסים שעליהם רכבו המלכים והנשיאים. אמנם דווקא לאחרונה בשיחתי עם הרה"ג רבי שלמה קויפמן שליט"א (ראש כולל סורוצקין ק. ספר), הביא ראיתו לחיוב המצוות לפי דרגות ובמיוחד ברגשיות: כ"אהבת ה'" ויראתו. וזאת מקיום שמחת יו"ט בזה"ז ביין (כרבי יהודה בן בתירא, פסחים קט'). וטען שחיובם כמידת יכולתו של האדם עצמו. מכאן ה' ניתן לומר שבכבוד מלך ונשיא אין חיוב צב"ח. ועתה הגיעוני הערותיו של הרה"ג רבי משה דנציגר שליט"א (ר"מ בשיבת "קהילות יעקב" וכוללי ערב בק. ספר) למאמרי. וגם הוא רצה לפרש שכל "צער" גדול יותר - היתרו קשה יותר ומאידך, ככל

שה"צורך" גדול יותר - יתירו האיסור יותר. וזה אשר שקלו חז"ל. אשר על כן לא תירצו התוס' ב"קנסם לנו"נ בשוק ע"ז" כב"כבוד מלך" אשר מחומרתו מתיר את ה"צער", ונצרכו ל"עקירה". ולכאור' מובהקים דבריהם גם בלשון התוס': "אתי כבוד רבים ודחי צער בעלי חיים".

אלא שמאחר ש:

א. אין שום ילפותא להיתר צב"ח לכבוד מלך. ו"דרגות", מיד נראה שלא מצאנו.
ב. גם מהתוס' עצמם רואים שאין "כבוד המלך" הלכה או גדר בדין "צב"ח". שכן לא במושג "מותר" נשתמשו, אלא במושג: "נדחה".

ג. גם מדברי רבי יהודה בן בתירא גבי "שמחה" משמע שאין שם דרגות. דאי הוי שהי' שם דרגות - היה לייך להועיל גם בזמן המקדש בדאי אפשר בבשר. אלא שהפס' בדין השמחה על זמן החורבן קא אתי. הרי שלא "גדר" ה' שם, אלא "דיחוי" וכ"עקירה", כדברנו.

אף שמפשוטות ההגדרות בב"ק (ג': "כיחו וניעו"), בשבת (קכ') ובסנהדרין (עז') ניתן ה' להסיק שחיתוך המפרקת ע"י אחרים אינו "מעשה", אבל בב"מ צ'. מצינו שאפילו "עקימת שפתיו" מחייב: מנהיג בחרישה ובחסימה ד"בדיבורו עשה מעשה". ובתוספתא כלאיים פ"ז ה"ג אף היושב בקרון. ואף את "מסור" הבין הרמב"ן במיוחסות ר"מ כ"מעשהו". גם ברמ' (פ"ד רוצח הי"א) משמע שסיבוב מיתה אסור.

גם גרמות דרבי יהושע (ב"ק נה'): מחייבות בדין שמים. לא רק ד"שבת" וד"מחיקה" טרם הילפותות דבשבת קכ': משם גם ה"מגדל עוז" שאין מוחלין מן השמים עד שישלם. ולא זכור לי שום ילפותא לחלק ממון משאר כל התורה. וכל סוגי' ד"גרמא" ו"אשו משו"ח" בספרי "מעשי קה" אשר עוד לא נסתייעתי להשלימו.

וגם אי הוי שאין חיוב מהדיקור על השוחט, רק שבדיעבד זה הגיע בגלל ישראל, קשה לראות איך יצדק הוא בדינו בר"ה. כמו"כ גוי אף שלא מצווה בזה. יעוי' סוף המאמר ב: "דין".

24 ב"מ פה'.

25 ספר חרדים במהדורה החדשה פ' יד'

26 שו"ת עטרת פז ח"א כרך ב' יו"ד סי' ה' ד"ה: "ואני טרם"

27 הרבה ראיתי שמביאים הסיפור הזה. לא ראיתי מקורו.

28 מהדורת וורמן תרכ"ד, סימן קלח'.